

Πως η Τελεολογία του Αριστοτέλη επηρέασε τις χριστιανικές αντιλήψεις των διανοούμενων του Ύστερου Μεσαίωνα (Μίνα Μπουλέκου, Λογοτέχνης)

/ [Πεμπουσσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η εξήγηση των φυσικών φαινομένων μεταβολής και κίνησης σύμφωνα με τον Αριστοτέλη

Η τελεολογία αποτέλεσε ένα θεμελιώδες στοιχείο της Αριστοτέλειας αντίληψης του φυσικού κόσμου. Υπήρξε σημαντικό σημείο αναφοράς των μεσαιωνικών λογίων στις φυσικές και κοσμολογικές θεωρίες τους. Συνδέθηκε με τις σχολαστικές και ειδικότερα με τις μεσαιωνικές προσπάθειες απόδειξης της ύπαρξης του Θεού.

Κατά τον Αριστοτέλη το αντικείμενο της φυσικής επιστήμης είναι η μελέτη και η εξήγηση των φαινομένων που μας περιβάλλουν. Ένα από αυτά, είναι και η διαδικασία της μεταβολής των πραγμάτων. Για τον αρχαίο φιλόσοφο, ο οποίος ήθελε μάλλον να καταρρίψει τις ερμηνείες των προκατόχων του σχετικά με τη φύση και τον κόσμο, η μεταβολή αποτελεί φυσική κατάσταση των πραγμάτων, και πηγάζει από τις εν δυνάμει και εγγενείς ιδιότητές τους[1]. Στη δική του σκέψη η μεταβολή είναι συνδεδεμένη με την έννοια της φύσης, καθώς αυτή γινόταν αντιληπτή όχι μόνο ως η υλική μορφή των αντικειμένων, αλλά και ως μια ενεργός πηγή κάθε κατάστασης μεταβολής και ηρεμίας[2]. Αντιλαμβάνονταν την φύση ταυτόχρονα ως ενεργητική και παθητική ουσία και τη μεταβολή ως τη φυσική ροπή των αντικειμένων «προς την τέλεια φυσική πραγμάτωση», προς έναν σκοπό, προς ένα τέλος[3].

Ο Αριστοτέλης ξεχώριζε τέσσερα είδη αιτιών για αυτή τη διαδικασία: την υλική, τη μορφική, την ποιητική και την τελική αιτία. Οι δύο πρώτες καθορίζουν τη «μεταβλητή ουσία» ενώ οι άλλες δύο είναι αυτές που ενεργοποιούν τη μεταβολή. Κάθε αιτία αντιπροσωπεύει και ένα στάδιο της μεταβολής. Αρχικά, ο συνδυασμός της υλικής με την ποιητική αιτία ενεργοποιεί τη διαδικασία της μεταβολής. Το μορφικό ή ειδικό αίτιο καθορίζει τη συγκεκριμένη μορφή (είδος), που θα λάβει αυτή η μεταβολή, η οποία οριστικοποιείται από το τελικό αίτιο, την τελική δηλαδή κατάσταση της μεταβολής (εντελέχεια). Για τον Έλληνα φιλόσοφο κάθε μεταβολή

στη φύση υπόκειται σε αυτά τα τέσσερα αίτια. Αντίστοιχα, ο Αριστοτέλης διέκρινε τέσσερα είδη μεταβολών: «την τοπική κίνηση, την ανάπτυξη ή ελάττωση, την αλλοίωση ή αλλαγή ποιότητας και την ουσιαστική αλλαγή». Οι τρεις πρώτες αντιπροσώπευαν την μερική απώλεια των ιδιοτήτων του αντικειμένου, ενώ η τελευταία την ριζική μεταμόρφωση του αντικειμένου σε μια εντελώς νέα ουσία[4].

Για τον διανοούμενο του Μεσαίωνα το ζητούμενο ήταν ν' ανακαλύψει την αλήθεια των πραγμάτων, που κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα του αισθητού κόσμου[5]. Η φυσική προσέφερε το πεδίο για τη μελέτη των πραγμάτων και όπως είδαμε η αιτιοκρατία έπαιζε μεγάλο ρόλο στο θέμα της μεταβολής των αντικειμένων. Ωστόσο, οι αιτιοκρατικές αρχές του αριστοτελισμού έρχονταν σε αντίθεση με το χριστιανικό δόγμα και συχνά με τις χριστιανικές αντιλήψεις των διανοούμενων του Μεσαίωνα. Για τον Έλληνα φιλόσοφο υπήρχαν αντικείμενα στη φύση και στο σύμπαν τα οποία ήταν αμετάβλητα και αποτελούσαν τη βάση για την παρουσία μιας σειράς διαδοχικών και αιτιακών γεγονότων. Τέτοιο αμετάβλητο αντικείμενο ήταν και το Πρώτο Κινούν ακίνητο, η αριστοτελική θεότητα, η οποία δεν ήταν σε θέση να παρέμβει στα ανθρώπινα πράγματα. Αυτή η σκέψη ερχόταν σε άμεση αντίθεση με τη χριστιανική θρησκεία όπου ο Θεός παρουσιάζεται ως ένα παντοδύναμο Ον, το οποίο έχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στη φύση[6].

(συνεχίζεται)

[1] A.C. Crombie, Από τον Αυγουστίνο στον Γαλιλαίο. Η επιστήμη τον Μεσαίωνα (5ος - 13ος αιώνας), τόμος Α. μτφρ. Θεοδώρα Τσίρη, Ιορδάνης Αρζόγλου, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1994, σ.σ. 84 - 85

[2] Ό.π. σ. 85

[3] Ό.π. σ. 86

[4] Ό.π. σ.σ. 87 - 88

[5] Crombie, ό.π. σ. 80

[6] David Lindberg, Οι απαρχές της Δυτικής επιστήμης, μτφρ. Η.Μαρκολέφας, Παν/κές Εκδόσεις Ε.Μ.Π. Αθήνα, 1997, σ. 310